

Mehparə RZAYEVA

Ü.Hacıbəyli adına BMA-nın

“Musiqi Nəzəriyyə” kafedrasının dosenti,

sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru

E-mail: mexpara.rzayeva@mail.ru

Könül ƏHMƏDOVA-YUSİFOVA

Ü.Hacıbəyli adına BMA-nın

elmi- tədqiqat laboratoriyasının böyük elmi işçisi,

sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru

E-mail: konul_ahmedova@bk.ru

DOI: 10.62440/AMK2025-3.s.87-100

ÜZEYİR HACIBƏYLİ MUSIQİŞÜNASLIQDA: ALİM, MÜDRİK MÜTƏFƏKKİR KİMİ

Xülasə: Bəstəkarlıq məktəbimizin banisi dahi Üzeyir Hacıbəyli yaradıcılığı daim tədqiqatçıların diqqət mərkəzində olub. Bu yaradıcılıq irsi zamanla məhdudlaşmayan bir elmi dəyər kimi müasir dövrdə də aktual qalmaqda, XXI əsrdə aparılan fundamental və tətbiqi tədqiqatların konseptual əsasını formalaşdıraraq musiqişünaslıq elminin inkişafına mühüm töhfə verməkdədir. Məqalədə Azərbaycan musiqişünaslığının inkişafına dəyərli töhfələr vermiş, görkəmli alim, pedaqoq və ictimai xadim Elmira Abbasovanın, XX əsr Azərbaycan musiqişünaslığında mühüm elmi irs qoymuş tədqiqatçılardan olan İzabella Abezqazunun, 88 illik ömründə musiqi elminə verdiyi qiymətsiz işlərin sahibi akademik Zemfira Səfərovanın, musiqişünas-alim, Əməkdar incəsənət xadimi, professor Zemfira Qafarovanın, öz yazı dəsti-xətti ilə seçilən, musiqişünas-alim, professor İmrüz Əfəndiyevanın və başqa alimlərimizin araşdırmaları nəzərdən keçirilib.

Açar sözlər: Üzeyir Hacıbəyli, bəstəkar, irs, tədqiqat, musiqişünas-alim, elmi fəaliyyət, publisistika, ictimai xadim

“Bir azərbaycanlı, Azərbaycanın Prezidenti kimi fəxr edirəm ki, Azərbaycan xalqı belə zəngin mədəniyyətə, zəngin incəsənətə, peşəkar musiqiyə malikdir. Azərbaycanda peşəkar musiqinin əsasını böyük Ü.Hacıbəyov qoyubdur”.

Ümummillî lider Heydər Əliyev [17]

Adı ilə tarix yazan bəstəkar – Üzeyir Hacıbəyli. Azərbaycanın mədəniyyət tarixində dahi ucalıq və əbədiyaşarlıq məhz Üzeyir Hacıbəyliyə nəsib olub. O, xalqının mədəni həyatında dönüş edərək, onun musiqi mədəniyyətinin gələcəyini

yaradaraq, milli musiqisini millətlər içində tanıdaraq xalqın qəlbində, tarixində, yaddaşında, əbədi yaşayacaq şəxsiyyətdir... Üzeyir bəy musiqi tariximizdə yeni janrların, ifadə vasitələrinin yaradıcısıdır. Musiqi mədəniyyətimizdə onun bütün ənənələri o dövrdə və ondan sonra gələn bəstəkarlarımız tərəfindən mənimsənilərək yaradıcılıqlarında tətbiq olunur, inkişaf edir və yeni formalarla, yeni yanaşma tərzilə daha da zənginləşir, həmçinin, elmi-musiqişünas düşüncəsinin formalaşmasında əsaslı rol oynayır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənablarının 2025-ci il Ü.Hacıbəylinin anadan olmasının 140-cı ildönümü ilə bağlı sərəncamı bir daha onu sübut edir ki, Üzeyir bəyin xalq qarşısında xidmətləri unudulmur, əksinə illər ötdükcə daha da qiymətləndirilir və əbədləşdirilir. Şəxsiyyətləri tarixə və cəmiyyətə təqdim edənlər və tanıdanlar isə salnamələr, risalələr, kitablar, elmi tədqiqatlar və bunları ərsəyə gətirən tədqiqatçılar olmuşlar. Qeyd edək ki, bu sərəncamla bağlı Ü.Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasında bir çox tədbirlər keçirilir. 2025-ci ilin 24-25 aprel ayı tarixlərində “Dahi Üzeyir Hacıbəylinin irsi dünya musiqi mədəniyyəti kontekstində” adlı mötəbər bir konfrans təşkil olundu. Konfransın məqalələr toplusunda 97 məqalə nəşr olunmuşdur. XXI əsrdə dahi şəxsiyyətimizin yaradıcılığı müxtəlif istiqamətlərdə – həm gənc, həm də musiqi elmində tanınan tədqiqatçılar tərəfindən olduqca maraqla və məsuliyyətlə araşdırılmışdır. Hörmətli rektorumuz, SSRİ və Azərbaycanın Xalq artisti, professor Fərhad Bədəlbəyli konfransın açılışında belə söylədi: “... *Özbəkistandan qonaqlarımız var və onlar xoş gəliblər, çünki Üzeyir bəyi bütün ölkələrdə tanıyırlar və o, sevilən bir şəxsiyyətdir. Üzeyir bəy haqqında mənim üçün ən təsirli məruzə 1995-ci ildə Üzeyir Hacıbəylinin 110 illik yubileyi ilə əlaqədar keçirilmiş indiki Heydər Əliyev sarayında Ulu öndər Heydər Əliyevin çıxışı oldu. O, bir saat ərzində Üzeyir bəy haqqında danışdı və doğrudan da həmin məruzə mənim üçün bu günə qədər ən dolğun, ən maraqlı məruzə idi. Üzeyir bəy müqəddəs bir insandır və bizim bütün uğurlarımız Üzeyir bəylə bağlıdır və biz hansı janra baxsaq onda görərik ki, opera, balet, simfonik musiqi, hətta caz, muğamımız Üzeyir bəy olmasaydı bunların heç biri olmayacaqdı. Bu gözəl bina onun ocağıdır*”. F.Bədəlbəyli çıxışının sonunda arzusunu dilə gətirərək qeyd etdi: “... *Ən böyük arzum odur ki, sentyabrda Sərdar Fərəcovun rəhbərlik etdiyi Üzeyir Hacıbəylinin ev-muzeyinin filialı Şuşada açılsın. ... Mən inanıram ki, Üzeyir bəyin əsərləri San-Fransiskodan başlayaraq Tokioya qədər hər yerdə səslənəcək. “Arşın mal alan”ı Los-Ancelesdə gördüm, Vyanada, Praqada, digər yerlərdə gördüm. ... Yaşasın, Üzeyir bəy!*” [1, s.5].

Üzeyirbəyşünaslıq sahəsində uzun illər ərzində aparılmış tədqiqatlar Azərbaycan musiqişünaslıq elminin formalaşması və inkişafında mühüm mərhələ təşkil etsə də, bu araşdırmaların sistemli şəkildə ümumiləşdirilməsi və elmi-nəzəri baxımdan təhlili aktual problem olaraq qalmaqdadır. Müxtəlif dövrlərdə yazılmış monoqrafiyalar, məqalələr, arxiv materialları və elmi araşdırmaların metodoloji

yanaşmalar, tədqiqat istiqamətləri və ideya-nəzəri nəticələr baxımından müqayisəli şəkildə öyrənilməsi Üzeyirbəyşünaslığın inkişaf dinamikasını müəyyənləşdirmək baxımından zəruridir. Bu nöqteyi-nəzərdən Üzeyir Hacıbəylinin irsinə həsr olunmuş elmi tədqiqatların tarixi mərhələlərinin, əsas problemlərinin və konseptual yanaşmalarının araşdırılması müasir musiqişünaslıq üçün aktual elmi vəzifədir. Belə bir məqalə mövcud elmi ədəbiyyatın sistemləşdirilməsinə, tədqiqatlarda mövcud olan boşluqların və perspektiv istiqamətlərin müəyyənləşdirilməsinə, həmçinin Üzeyirbəyşünaslığın gələcək inkişaf yollarının elmi əsaslarla müəyyən edilməsinə xidmət edir.

Məqalənin elmi yeniliyi tədqiqatların yalnız tarixi-bioqrafik çərçivədə deyil, kompleks elmi yanaşma əsasında – musiqi nəzəriyyəsi, mədəniyyət sosiologiyası, estetik düşüncə metodlar prizmasından təhlil edilməsində ifadə olunur. Tədqiqatda Üzeyir Hacıbəylinin musiqi-nəzəri baxışları müasir musiqişünaslıq konsepsiyaları ilə müqayisəli şəkildə araşdırılır, onun milli musiqi modelinin formalaşmasına verdiyi töhfələr yeni elmi təfsir əsasında şərh olunur. Eyni zamanda, məqalədə mövcud Üzeyirbəyşünaslıq ədəbiyyatında kifayət qədər sistemləşdirilməmiş bəzi nəzəri müddəalar ümumiləşdirilir və onların müasir elmi diskurs üçün aktual əhəmiyyəti əsaslandırılır. Bu yanaşma Üzeyirbəyşünaslığın inkişafında yeni elmi mərhələnin konturlarını müəyyənləşdirərək sahənin gələcək tədqiqat istiqamətləri üçün nəzəri zəmin yaradır.

Ü.Hacıbəyli yaradıcılığı və şəxsiyyəti müxtəlif nəsil elmi araşdırmalarda, mədəniyyətin müxtəlif sahələrində öz əksini tapır – Qulam Məmmədli, Məmmədsadiq Əfəndiyev, Qubad Qasimov, Məmməd Arif, Səməd Vurğun, Firidun Köçərli, Əsrəf Abbasov, Xurşid Ağayeva, Nikolay Çumakov, Georgi Burşteyn, Semyon Korev, Əfrasiyab Bədəlbəyli, Elmira Abbasova, Məmmədsaleh İsmayilov, İzabella Abezqauz, Xanlar Məlikov, Aida Tağızadə, Zəmfira Səfərova, Zəmfira Qafarova, Fərəh Əliyeva, Zümrüd Dadaşzadə, İmruz Əfəndiyeva, Lalə Hüseynova, Firəngiz Əlizadə, Gülnaz Abdullazadə, Sərdar Fərəcov və başqa tədqiqatçıları qeyd etmək olar.

Üzeyir bəy yaradıcılığına həsr olunmuş dissertasiyalar, monoqrafiyalar, dərslər vəsaitləri, saysız-hesabsız məqalələr, очерklər yazılmasına və dərc olunmasına baxmayaraq, bu gün belə aktualdır, yenidir. Ü.Hacıbəylinin yaradıcılığı ictimai və mədəni qayəsi çoxşaxəli olduğundan, dahi şəxsiyyətin irsi çağdaş dövrümüzdə də musiqişünaslarla bəhəm filosoflar, filoloqlar, dramaturqlar, jurnalistlər, kulturoloqlar tərəfindən də öyrənilməkdə davam edir.

Musiqişünas tədqiqatlarına keçməzdən əvvəl görkəmli bəstəkarımız Qara Qarayevin 1948-ci ildə öz araşdırmalarında Üzeyir bəy haqqında qiymətli fikirlər bildirmişdir: *“Üzeyir Hacıbəyli əsl yenilikçidir. O, yalnız melodiylar yaratmaq-la kifayətlənməyib, musiqi sənətinin bütün komponentlərini zənginləşdirərək xalq ruhunu ifadə edən və bədii ideyaya tabe edən yollar axtarıb-tapıb. Onun “Koroğlu” operası uzun və mürəkkəb yaradıcılıq yolunun zirvəsi hesab olunur.*

Bu əsər öz bənzərsiz xüsusiyyətləri ilə seçilərək Azərbaycan musiqisinin əbədi nümunəsinə çevrilmişdir. Operanın respublikamızın opera sənətinin inkişafına göstərdiyi təsir danılmazdır. Hələ sağlığında musiqi sənətimizin klassiki kimi qəbul edilən bu dahi bəstəkarın yaratdığı zəngin ənənələri davam etdirmək və onun “Koroğlu” operasındakı möhtəşəm partiturasını dərinlən öyrənmək, müasir Azərbaycan bəstəkarları üçün olduqca əhəmiyyətlidir” [16].

Bu məqalə çərçivəsində Azərbaycan musiqişünaslığında Ü.Hacıbəyli yaradıcılığına həsr olunan bəzi tədqiqat işləri nəzərdən keçirilmişdir. Azərbaycan musiqişünaslığının inkişafına dəyərli töhfələr vermiş, görkəmli alim, pedaqoq və ictimai xadim Elmira Abbasova musiqi elmi və təhsili sahəsində uzunmüddətli və məhsuldar fəaliyyəti ilə seçilir. Azərbaycanın Əməkdar incəsənət xadimi, sənətsünaslıq namizədi və professor Elmira Abbasova 1955-ci ildən etibarən Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında pedaqoji fəaliyyətə başlamış, 1977-1992-ci illər ərzində bu ali təhsil müəssisəsinə rektorluq etmişdir. Eyni zamanda, 1973-1985-ci illərdə Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının katibi kimi də fəaliyyət göstərmişdir. E.Abbasova, xüsusilə Ü.Hacıbəylinin yaradıcılığının öyrənilməsində mühüm rol oynamış və bu sahədə tanınmış mütəxəssislərdən biri kimi qəbul olunmuşdur. Onun elmi fəaliyyəti əsasən Ü.Hacıbəylinin musiqisinin üslub xüsusiyyətlərinin, musiqi-dramaturgiyasının və simfonik düşüncə tərzinin araşdırılmasına yönəlmişdir. Bu istiqamətdə müəllifi olduğu “Üzeyir Hacıbəyovun opera və musiqili komediyaları” (1961), “Ü.Hacıbəylinin ‘Koroğlu’ operası” (1965), “Ü.Hacıbəyov” (1975) və “Ü.Hacıbəyov. Həyat və yaradıcılıq yolu” (1985) kimi monoqrafiyalar xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Bundan başqa, 1978-ci ildə nəşr olunan “Ü.Hacıbəyov” bibliografiyasının məsul redaktoru kimi də elmə sanballı töhfə vermişdir. E.Abbasova konservatoriyanı bitirdikdən dərhal sonra gənc yaşlarında olduqca mürəkkəb və məsuliyyətli bir elmi işin icrasına başlamışdı: o, “Üzeyir Hacıbəyovun operaları və musiqili komediyaları” mövzusunda dissertasiyasını 1962-ci ildə uğurla müdafiə etmişdi. Dissertasiyanın elmi dəyəri və əhəmiyyəti, rəsmi opponentlər – V.Belyayevin rəyində, eləcə də elmi şüranın yekun qərarında aydın şəkildə öz əksini tapmışdır.

XX əsrin tanınmış musiqişünaslarından biri, Şərq və türk xalqları arasında musiqi elmi sahəsində böyük nüfuz qazanmış professor V.Belyayev bu dissertasiya haqqında geniş və əhatəli rəy yazaraq, bu işin Üzeyirşünaslıqda yeni bir mərhələnin əsasını qoyduğunu vurğulamışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, V.Belyayev Üzeyir Hacıbəyli ilə yaxın dostluq və yaradıcı əməkdaşlıq münasibətlərinə malik olmuş, bəstəkar ona “Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları” kitabının ilk nüsxəsini şəxsən göndərmişdir. Onun Hacıbəyli irsi haqqında yazdığı elmi məqalələr, oçerklər və əlyazma rəyləri, bu irsə dərinlən bələd olduğunu sübut edir. Dissertasiya müdafiəsi zamanı V.Belyayev tərəfindən verilmiş mürəkkəb və dərin məzmunlu suallara E.Abbasova əsaslandırılmış cavablar verə bilmiş və özünün irəli sürdüyü “muğam operası” konsepsiyasını inamla müdafiə etmişdir.

Onun elmi rəhbəri Moskva Dövlət Konservatoriyasının professoru İ.Rıjkin olmuşdur. Tədqiqatlarının nəticəsi kimi E.Abbasova bir sıra monoqrafiyalar nəşr etdirmişdir. Bu əsərlərdə o, Azərbaycan xalq musiqisinin janr və məqam sistemi barədə geniş məlumat verdikdən sonra, ayrı-ayrı fəsillərdə operaların forması, səhnə quruluşu, obrazların xarakteri və musiqi xüsusiyyətləri üzərində təhlil aparır, əsərlərin milli musiqi kökləri, ədəbi mənbə ilə muğam əlaqələri, Şərq və Qərb musiqi ünsürlərinin sintezi kimi məsələlərə toxunur və nəticədə bu operaların “muğam operası” kimi dəyərləndirilməsinin əsaslı olduğunu sübut edir.

A.Abduləliyevin yazdığına görə həmcəmi kiçik olsa da, onun “Üzeyir Hacıbəyovun “Leyli və Məcnun” operası”na həsr etdiyi monoqrafiyası bu opera-yə dair yazılmış ilk və yeganə musiqişünaslıq araşdırması olaraq elmi ictimaiyyətdə öz yerini qorumaqdadır [4]. E.Abbasova Üzeyir Hacıbəylinin yaradıcılığını araşdırarkən ilk dəfə olaraq onun əsərlərində “polisistemli təfəkkür”ün izlərini müəyyən etmiş və bu anlayışın bəstəkarın yaradıcılığında şifahi ənənələrlə sintez olunaraq bütöv bir vəhdət yaratdığını elmi əsaslarla ortaya qoymuşdur. O, muğamın simfonik musiqi ilə vəhdətində təzahür edən bu yanaşmanı Azərbaycan musiqi elminin ən mühüm nailiyyətlərindən biri kimi dəyərləndirmişdir. Elmira xanımın apardığı elmi araşdırmalar bu gün də musiqişünas təhsili alan tələbələr və musiqi elminə maraq göstərən oxucular üçün mühüm nəzəri mənbə hesab olunur. Onun rəhbərliyi ilə Ü.Hacıbəylinin ilk əhatəli biblioqrafiyası tərtib edilmişdir ki, bu da gələcək tədqiqatlar üçün dəyərli baza rolunu oynayır. Bundan əlavə, “Üzeyir Hacıbəyov” ensiklopediyasının hazırlanmasında və Moskvada nəşr olunan beş cildlik “SSRİ xalqlarının musiqi tarixi” əsərinin Azərbaycan musiqisinə həsr olunan fəsillərinin müəllifi də məhz E.Abbasova olmuşdur. Bu nəşrlər, onun geniş erudisiyası və sistemli elmi yanaşmasının göstəricisidir.

XX əsr Azərbaycan musiqişünaslığında mühüm elmi irs qoymuş tədqiqatçılardan biri olan İzabella Abezqauzun Ü.Hacıbəyli yaradıcılığına həsr etdiyi tədqiqatlar xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Alimin “Üzeyir Hacıbəyovun “Koroğlu” operası” adlı fundamental monoqrafiyası nəzəri baxımdan zəngin məzmunu ilə musiqişünaslıq elmi üçün ciddi elmi-metodoloji baza rolunu oynayır. Əsərdə bəstəkarın sənətkarlıq xüsusiyyətləri, musiqi dilinin sintaksisi, forma quruluşu, məqam-harmoniya sistemi və ritmik strukturu çərçivəsində apardığı bədii axtarışlar dərin təhlil obyektinə çevrilmişdir.

Tədqiqat yalnız “Koroğlu” operası ilə məhdudlaşmır, eyni zamanda Ü.Hacıbəylinin digər önəmli əsərləri – “Arşın mal alan” operettası, xalq çalğı alətləri üçün yazılmış “Çahargah” və “Şur” fantaziyaları, Nizami Gəncəvinin sözlərinə bəstələnmiş “Sənsiz” və “Sevgili canan” romans-qəzəlləri, eləcə də “Aşıqsayağı” trionu da analitik təhlil predmetinə çevrilmişdir. Bu əsərlər vasitəsilə bəstəkarın yetkin üslubuna xas olan bədii-estetik prinsiplər və yaradıcılıq meyarları İ.Abezqauz tərəfindən sistemli şəkildə üzə çıxarılmışdır. İ.Abezqauzun tədqiqatında əsas məqsəd Ü.Hacıbəylinin Avropa musiqi sənətinə hansı töhfələri

verdiyini və bu sənəti hansı elementlərlə zənginləşdirdiyini aydınlaşdırmaq olmuşdur. Bəstəkarın yaradıcılığında Şərq və Qərb musiqi ənənələrinin sintezi kontekstində, Şərq melosunun professional Avropa musiqisinin forma və janrlarına inteqrasiyası, bu prosesin birtərəfli təşəbbüs və ya yeni, ümumbəşəri dəyərə malik bədii keyfiyyətlərin yaranması kimi suallar tədqiqatın əsas problematikasını təşkil etmişdir. Bu məsələlər araşdırma boyu sistemli şəkildə təhlil edilir və nəticə hissəsində aydın elmi əsaslarla izah olunur. İ.Abezqauza görə, Ü.Hacıbəyli “Koroğlu” operasında, xüsusilə də onun uvertürasında, milli musiqi konsepsiyasını formalaşdıraraq yeni bir bədii-estetik model ortaya qoymuşdur. Bu elmi araşdırmanın əsas istiqaməti, milli melodik düşüncənin musiqi formasının təşəkkülündə oynadığı fəal rol, eləcə də onun musiqi dilinin müxtəlif qatlarına necə nüfuz etdiyini üzə çıxarmaq olmuşdur. Burada milli təfəkkür modeli ilə bəstəkar təxəyyülünün qarşılıqlı təsiri nəticəsində yaranan yeni ifadə formaları ön plana çəkilir. Xalq musiqisinin daxili qanunauyğunluqları ilə bəstəkar yaşamasının sintezində Hacıbəylinin formaya və musiqi sintaksisinə dair klassik Avropa modelinə alternativ baxış formalaşdırdığı göstərilir. O, mövcud estetik çərçivələri təkzib etmədən, onları yeni məna qatları ilə zənginləşdirmiş, fərqli kompozisiya prinsipləri irəli sürmüşdür. İzabella Vladimirovnanın tədqiqatında Ü.Hacıbəylinin musiqi sintaksisindəki ən orijinal və dərin estetik tapıntıların izləmək cəhdi aparılır. Onun analitik baxışı Hacıbəylinin musiqi dilində milli intonasiyanın strukturlaşdırıcı rolunu, sintaktik təfəkkürün bədii formaya necə çevrildiyini ətraflı şəkildə təhlil edir [5].

Ömrünün 50 ildən çoxunu Üzeyir bəy yaradıcılığının tədqiqinə həsr edən akademik Zemfira Səfərovanın 40-dan artıq kitabı nəşr edilib. Z.Səfərovanın 15-dən çox kitabı məhz ölməz sənətkarımız dahi Ü.Hacıbəyliyə həsr olunub. O, həm qədim və orta əsr Azərbaycan musiqi tarixini, həm də Azərbaycan professional musiqisinin banisi dahi Ü.Hacıbəyli yaradıcılığını araşdıraraq, olduqca dəyərli fundamental monoqrafiyanın və bu mövzuda 150-dən artıq elmi əsərin müəllifidir. S.Zemfira xanım özü qeyd edir ki, Üzeyir bəy haqqında məqaləni ilk dəfə 20 yaşında olarkən yazmışdır. AMEA-nın həqiqi üzvü olan alimin 88 illik bu ömründə musiqi elminə verdiyi qiymətsiz işlər bizim üçün olduqca böyük töhfədir. O, mənbəşünaslıq, musiqişünaslığın inkişafında aktual problemlərin, musiqi tarixi və nəzəriyyəsi istiqamətində uğurlu tədqiqatların və ən əsası Üzeyirbəyşünaslıq və Üzeyir bəyin musiqi irsinin akademik nəşrinə imza atan alim-musiqişünasdır. Onun “Üzeyir Hacıbəyovun musiqi-estetik görüşləri” (*Музыкально-эстетические взгляды Узеира Гаджибекова*) kitabı ilk dəfə 1973-cü ildə Moskvada dərc olunmuşdur. Bu il monoqrafiyanın yenilənmiş nəşri rus dilində “Azərbaycan musiqisinin patriarxı Üzeyir Hacıbəyli” (*Патриарх Азербайджанской музыки*) adı ilə yenidən işıq üzü görüb. Ayrıca monoqrafiya kimi Üzeyir bəyin estetik nəzəriyyəsini ilk dəfə bütöv halda təqdim edən akademik Z.Səfərovanın bu kitabı yenidən nəşr etdirməsi, bəstəkarın dünyada tanınması

istiqlamətində olduqca önəmli bir addımdır. Bu kitab haqqında musiqişünas-alim, Əməkdar incəsənət xadimi, professor Zümrüd Dadaşzadə ona həsr etdiyi “Zemfira Səfərova” adlı kitabında qeyd edir: “*Ü.Hacıbəylinin elmi konsepsiyasının kamilliyi, estetik baxışlarının sərrastlığı və uzaqgörənliyini qabarıq göstərən Z.Səfərova mücərrədçilikdən uzaq olub, bütün müddəalarını bəstəkarın konkret musiqi əsərlərindən nümunələrlə parlaq surətdə əsaslandırır. Alim isbat edir ki, Üzeyir bəyin nəzəriyyəsi onun bəstəkar kimi yaradıcılığı ilə tam vəhdət əmələ gətirir. Əgər Ü.Hacıbəyli “Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları”nı yazmaqla milli musiqimizin gizli kodunu açıqlayırsa, Z.Səfərova Üzeyir bəyin qənaətlərinin qlobal önəmini təsbit edir*”.

Onun 2010-cu ildə nəşr olunmuş “Ölməzlik” kitabı Azərbaycan, rus, ingilis dillərində dahi bəstəkarın – Üzeyir Hacıbəylinin yaradıcılığına həsr etdiyi müxtəlif zamanlarda dərc olunmuş məqalələr toplusudur. Zemfira xanım qeyd edir: “... Hal-hazırda Azərbaycanda elə bir musiqi janrı və musiqi forması tapmaq çətindir ki, bu və ya digər şəkildə musiqimizin klassiki Ü.Hacıbəylinin adı ilə bağlı olmasın” [12. s. 55].

Ülkər Talıbzadənin “525-ci” qəzetində nəşr olunan məqaləsində qeyd olunur: “*Azərbaycanın musiqisini, sənətini Vətəmindən kənarlarda da tanıtdıran Z.Səfərova 2005-ci ildə Tehrandə keçirilən beynəlxalq konqresdə “Səfiəddin Urməvinin “Kitabül-ədvər” risaləsi ilə Üzeyir Hacıbəylinin “Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları” kitabının müqayisəli təhlili” adlı məruzə ilə çıxış edib. O, hər iki alimin elmi əsərlərini mənbəşünaslıq prinsipləri əsasında araşdırarkən belə bir fikrə gəlib ki, Səfiəddin Urməvinin elmi irsinə yaxşı bələd olan Üzeyir Hacıbəylinin “Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları” kitabında, xüsusilə də məqam sistemi nəzəriyyəsində, onun “Kitabül-ədvər” əsərinin təsiri böyükdür. Üzeyir bəyin “Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları” kitabı qaldırılan və həll edilən məsələlərə görə, quruluşuna görə “Kitabül-ədvər” risaləsinə yaxındır. “Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları”nı “yeni dövrün risaləsi” adlandıran Z.Səfərova belə bir nəticəyə gəlib ki, bu əsər Urməvinin risaləsinin elmi müddəalarını yeni dövrdə, müasir Azərbaycan musiqi elminin tələblərinə cavab verən səviyyədə davam etdirib*”.

Z.Səfərova Ü.Hacıbəylinin yaradıcılığını xaricdə tanıtmaq məqsədi ilə “Üzeyir Hacıbəyov” adlı kitabçasını türk, ingilis, rus, fransız, ərəb, fars, serb, macar dillərinə nəşr etdirmişdir. Həmçinin 2005-ci ildə o daha bir elmi məqalələr toplusunu ingilis dilində nəşr etdirir. 2015-ci ildə nəşr olunan “Akademik Üzeyir Hacıbəyli: yanan ürəyin aydınlığa çıxaran sənəti” kitabında Zemfira xanım bildirir ki, Azərbaycan musiqisinin digər xalqların musiqi mədəniyyəti ilə qarşılıqlı əlaqə və təsiri məsələlərində ən mühüm cəhəti Ü.Hacıbəyli musiqimizin yeni janr və formalarla zənginləşməsində görürdü. Doğrudan da bizim musiqinin, Ü.Hacıbəylinin özünün yaradıcılığının, onun müasirlərinin – Azərbaycan bəstə-

karlarının sonrakı nümayəndələrinin təcrübəsi bəstəkarın bu fikrinin doğruluğunu sübut etdi.

Ü.Hacıbəylinin musiqi irsinin nəşr olunmasında da Zemfira xanımın əvəzsiz xidmətləri qeyd olunmalıdır. “Leyli və Məcnun” və “Koroğlu” operalarının klavir və partituralarının akademik nəşrinin bütün yükünü öz çiyinlərinə götürən alim 1983-cü ildə Şərqi ilk operası “Leyli və Məcnun” operasının, ardınca klavirinin, daha sonra müəyyən fasilələrlə “Koroğlu” operasının bütün pərdələrinin partiturasının nəşrinə nail olur.

“Üzeyir Hacıbəyov” bibliografiyası [3] və “Üzeyir Hacıbəyov” ensiklopediyası [2] haqqında da fikir bildirmək istərdik. “Üzeyir Hacıbəyov” ensiklopediyası Azərbaycanda bir şəxsiyyətə həsr olunmuş ilk fundamental ensiklopedik nəşr kimi xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Bu nəşrin ərəşəyə gəlməsi təxminən on beş illik zəhmətin və uzunmüddətli elmi-ədəbi axtarışların nəticəsidir. Dahi bəstəkarın və ictimai-siyasi xadimin çoxşaxəli irsinin araşdırılması prosesində sənətşünaslar, musiqişünaslar, ədəbiyyatşünaslar və fəlsəfə sahəsində çalışan tanınmış alimlər yaxından iştirak etmişlər. Onlar Üzeyir bəyin musiqi, publisistika, dramaturgiya və ictimai fikir sahəsindəki xidmətlərini dərin və sistemli şəkildə təhlil etmişlər.

Bu böyük elmi layihədə müxtəlif nəsillərə mənsub bir çox görkəmli ziyalı və tədqiqatçı alimlər – Fatma Abdullazadə, Vasif Adıgözülov, Elmira Abbasova, Zemfira Səfərova, Tofiq Quliyev, Süleyman Ələsgərov, Bəxtiyar Vahabzadə, Qubad Qasımov, Anar, Elçin, Qulam Məmmədli, Mirzə İbrahimov, Xurşud Ağayeva, Firidin Köçərli, Mirabbas Aslanov, Cahid Quliyev və başqaları əvəzsiz töhfələr vermişlər.

Azərbaycan Milli Kitabxanası tərəfindən 2015-ci ildə nəşr olunmuş “Üzeyir Hacıbəyli” adlı bibliografiya, 2008-ci ildə işıq üzü görmüş analoji nəşrin yenidən işlənmiş və genişləndirilmiş variantı kimi təqdim olunur. Bu bibliografik toplu, bəstəkarın 1905-ci ildən 2015-ci ilə qədər olan 110 illik yaradıcılıq dövrünü əhatə edir. Toplunun strukturu dörd əsas bölməyə ayrılmışdır. Azərbaycan mədəniyyət tarixində mühüm hadisələrdən biri kimi qiymətləndirilə biləcək bu nəşr, təkcə Üzeyir Hacıbəylinin zəngin və çoxşaxəli yaradıcılıq irsinin sistemli şəkildə təqdim olunması ilə deyil, həm də ölkəmizdə fərdi sənətkar irsinə həsr edilmiş ilk fundamental bibliografik elmi vəsait kimi dəyər qazanır. Birinci bölmədə Üzeyir Hacıbəylinin həyat yolu və yaradıcılığının əsas mərhələləri barədə məlumat verilir və onun sənətkar kimi formalaşması, musiqi mədəniyyətinə gətirdiyi yeniliklər elmi oçerk formasında təhlil olunur. İkinci bölmədə bəstəkarın musiqi irsi janrlar üzrə təsnif olunaraq xronoloji qaydada təqdim edilir. Bu yanaşma oxucunun musiqi əsərlərinin inkişaf dinamikasını izləməsinə şərait yaradır. Üçüncü bölmə Hacıbəylinin publisistik və elmi fəaliyyəti – o cümlədən onun müəllifi olduğu kitablar, dərş vəsaitləri, məqalələr və çıxışları əhatə edir. Bu materiallar həm Azərbaycan, həm də rus dillərində orijinal imzaları ilə birlikdə

təqdim olunmuşdur. Dördüncü bölmədə isə Hacıbəylinin redaktə və elmi məsləhət verdiyi nəşrlər, musiqi əsərləri və məcmuələr yer almışdır. Bu, onun təkcə bəstəkar deyil, eyni zamanda redaktor və pedaqoq kimi fəaliyyətini də əks etdirir. Biblioqrafiyanın ən diqqətəlayiq yeniliklərindən biri də, ilk dəfə olaraq Hacıbəylinin xarici dillərdə nəşr olunmuş əsərlərinin və onun haqqında müxtəlif dillərdə çap edilmiş elmi və publisistik ədəbiyyatın daxil edilməsi olmuşdur. Bu, onun yaradıcılığının beynəlxalq miqyasda da maraq doğurduğunu göstərən mühüm göstəricidir.

Azərbaycan musiqisinin ən böyük tədqiqatçılarından biri də musiqişünas-alim, Əməkdar incəsənət xadimi, professor Zemfira Qafarovadır. O, Üzeyir bəy haqqında bir çox məqalələrin və “Üzeyir Hacıbəyovun “Koroğlu” operası” adlı monoqrafiyanın müəllifidir. Z.Qafarova “Üzeyir Hacıbəylinin yolu ilə getsək” adlı müsahibəsində belə söyləyir: “Üzeyir *Hacıbəyli* bizim fenomendir. Biz *sevinək* ki, *belə* fenomenimiz var. Buna *bənzər* heç bir *sahədə şəxsiyyət görə bilmi-rəm*. O, *müəllim*, jurnalist, publisist idi. Onun 100 il bundan qabaq yazdığı *məqalələrdə qaldırdığı problemlər* indi də *aktualdır*. “*Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları*” kitabı *hələ də bizim musiqişünasların stolüstü kitabıdır...*”[9].

Bir çox musiqişünaslar, görkəmli bəstəkarlarımız Hacıbəyli yaradıcılığının zirvəsi olan “Koroğlu” operası haqqında olduqca qiymətli məqalələr, monoqrafiyalar qələmə alıb. Q.Qarayev opera haqqında qeyd edir: “*Bu operada bəstəkar folklor sitatlarından və mövcud olan üsullardan imtina edib. Nəticə etibarilə bö-yük yaradıcı şəxsiyyəti təmsil edən və eyni zamanda dərin, kökündən milli olan dahiyanə əsər yaradıb. Bu, o dövr üçün əsl cəsarətli novatorluq idi*” [15]. Belə kitablardan birinin müəllifi də Z.Qafarovadır. O, “Üzeyir Hacıbəylinin Koroğlusu” adlı kitabında bildirir ki, Azərbaycan folklorunun aşiq havalarından tutmuş muğama və məişət musiqisinədək bütün zənginliklərini ən müxtəlif formalarda ümumiləşdirmişdir. “Koroğlu” operasında Hacıbəyli Azərbaycan və dünya klassik musiqisinin təcrübəsini cəmləşdirir... Bununla da o, “Üzeyir üslu-bu” yaradır.

Ü.Hacıbəylinin yaradıcılığına elmi-nəzəri yanaşmada mühüm töhfə verən alimlər arasında Rəna Məmmədovanın xüsusi rolu var. Onun “Muğam-sonata qovşağı” adlı tədqiqat əsəri, bu istiqamətdə diqqətəlayiq yanaşma nümayiş etdirir. Əsərin “Hazırlıq dövrü” bölməsində müəllif Üzeyir bəyin xalq musiqisinin əsas strukturlarını – ornamentika, kadensiya və ritmik modelləri dərinlənən mə-nimsəyərək öz bəstəkarlıq sisteminə daxil etməsini təhlil edir. “Arazbarı” və “Segah zabul” kimi məqamların bəstəkar fantaziyalarında tematik baza kimi çıxış etməsi də bu kontekstdə araşdırılır. R.Məmmədova həmçinin qeyd edir ki, Hacıbəyli melodik inkişafda Avropa klassikasıdan, xüsusilə Mosartın musiqi üslubundan bəhrələnmişdir. Alim onu muğam və sonata dramaturgiyalarını sintez edən sənətkar kimi təqdim edir və bu sintez vasitəsilə milli musiqi ilə Avropa formaları arasında körpü qurduğunu göstərir. Tədqiqatın “Üzeyir Hacıbəylinin

yaradıcılığında sonata forması” adlı bölməsində “Koroğlu” operasının musiqi materialları əsasında sonata formasının struktur elementləri – əsas və köməkçi partiyalar, tonallıq dəyişmələri sistemli şəkildə təhlil olunur. “Çənlibel” xorunun təhlilində onun variasiya və polifoniya elementləri ilə yanaşı, ümumi quruluşda sonata prinsipinə söykəndiyi qeyd edilir. Nəhayət, araşdırmanın “Muğam-sonata qovşağı” fəslində müəllif bu iki musiqi sisteminin vəhdətini Üzeyir bəyin yaradıcılığında estetik zirvəyə yüksəlmiş model kimi təqdim edir. Məmmədova bu sintezə əsaslanan strukturun həm nəzəri, həm də bədii baxımdan səmərəli nəticələr verdiyini vurğulayır və bəstəkarın klassik formaya milli-estetik məzmun qazandırdığını göstərir. Nəticə olaraq bu fəaliyyət Azərbaycan musiqisində mühüm mərhələ kimi dəyərləndirilir [8].

Azərbaycan musiqişünaslığında yazı dəsti-xətti ilə seçilən, musiqişünas alimlərimizdən biri də İmruz Əfəndiyevadır. Yaradıcılığında Üzeyir bəy araşdırmaları ana xətt kimi keçməsə də, maraqlı tədqiqat nəticələri ilə bölüşmək istədik. Qeyd edək ki, İmruz xanımın atası Məmmədsadiq Əfəndiyevin Üzeyir bəy ilə çoxillik yaradıcılıq əlaqələri olmuş və “Koroğlu” operası haqqında tədqiqat xarakterli, dərin təhlilli ilk sanballı məqalələrdən birini yazmışdır. Məqalə “Azərbaycan xalqının “Koroğlu” eposu M.F.Axundov adına “Opera və Balet teatrının səhnəsində” başlığı ilə “*Литературный Азербайджан*” jurnalında (1937, №5) dərc olunmuşdur. M.Əfəndiyev əsərə düzgün qiymət vermiş və göstərmişdi: “...Musiqi folkloru ilə yüksək bəstəkarlıq texnikasını ustalıqla birləşdirərək Ü.Hacıbəyov yüksək keyfiyyətli musiqi əsəri yaratmışdır. Şübhəsiz, bu əsər Azərbaycan operasının gələcək inkişafı üçün nümunə olacaqdır...” [2, s. 61].

İ.Əfəndiyeva Ü.Hacıbəyli yaradıcılığı ilə bağlı tədqiqatlarındakı müşahidələrində maraqlı və hətta deyərdik ki, cəsarətli fikirlər irəli sürür. Alimin fikrincə – “Üzeyir Hacıbəylinin musiqidə novator yanaşmaları və yaradıcılıq axtarışları hələ 1931-ci illərdə özünü göstərməyə başlamışdır. Bu dövrə aid xalq çalğı alətləri üçün yazılmış “Çahargah” və “Şur” fantaziyaları milli musiqi irsimizdə geniş yayılmış və yüksək bədii-estetik dəyəri ilə seçilən nümunələrdəndir. Maraqlı cəhətlərdən biri budur ki, bəstəkar “Şur” fantaziyasında Volfqanq Amadey Mosartın “Do-major” sonatasından “Allegro” hissəsinin musiqi materialından istifadə etmiş, onu Azərbaycan xalq musiqisinin üslub və intonasionaları ilə məharətlə uzlaşdırmışdır. Bu sintez nəticəsində klassik Avropa formasının sabit bədii qanunları müəyyən qədər dəyişir, daha çox milli musiqi düşüncəsinin məntiqinə uyğunlaşaraq yeni bədii-estetik məzmun qazanır. “Şur” fantaziyasında Mosartın kadensiyaları milli “Şur” ladına məxsus kadensiyalarla əvəz edilir və bu, əsərdə milli-mədəni intonasianın əsas qurucu element kimi çıxış etməsinə imkan yaradır. Digər tərəfdən, “Çahargah” fantaziyasının işlənmə bölməsində rəqs xarakterli elementlərə və koloritli musiqi boyalarına geniş yer verilməsi, əsərin dinamikası və tematik inkişafı baxımından xüsusi diqqətə layiqdir. Bu formal struktur daxilində Hacıbəylinin xalq musiqisinin semantikasını klassik Avropa musiqisi-

nin prinsipləri ilə uzlaşdırmaq bacarığı, onun musiqi təfəkkürünün orijinallığını və estetik baxımdan çoxşaxəli olduğunu bir daha nümayiş etdirir” [5, s. 234].

Üzeyir Hacıbəylinin yaradıcılığında milli harmoniyanın istifadə edilməsinə dair İ.Əfəndiyevanın iki dəyərli məqaləsini də xüsusi vurğulamaq istəyirik: “Azərbaycan milli harmoniyasının bəzi bədii qanunauyğunluqları haqqında” və “Azərbaycan milli harmoniyasının “Harmoniya” fənnində tətbiqi”. Apardığı tədqiqatların nəticəsi kimi İ.Əfəndiyeva Ü.Hacıbəylinin harmoniyası haqqında çox maraqlı fikir irəli sürmüşdür: “*Beləliklə, Hacıbəyov harmoniyalarının intonasıya-məzmun mənası onda cəmlənir ki, dahi bəstəkarın harmoniyası Azərbaycan ladlarının intonasiyasından “hörülmüş” ekspressiv üsulların sərbəst blokunda formalaşır və ifadəliliyin konkret faktoru olur” [6, s. 87].*

İmruz xanım Ü.Hacıbəylinin mahnı və romanslarında milli məqamların kadans xüsusiyyətlərinin harmoniyaya təsirini təhlil edərək maraqlı mülahizələrlə fikir bildirmişdir ki, Azərbaycan bəstəkar məktəbində kadensiya anlayışı Üzeyir Hacıbəylinin yaradıcılığından etibarən mərhələli şəkildə inkişaf etmiş və zamanla yeni ifadə formaları qazanmışdır. Bu inkişaf prosesində faktura və üslubun daxili qanunauyğunluqları xüsusi əhəmiyyət daşıyır; kadensiyanın strukturunda isə daxili intonasiyaya bağlı olan melodik hərəkətin dinamikası hiss olunur. Milli musiqi təfəkkürünə əsaslanan kadensiya modellərində melodik xətlə harmonik quruluş arasında üzvi bir əlaqə müşahidə olunur. Bu əlaqə, intonasiya və məna birliyindən doğaraq, kadensiya konstruksiyalarının sintaktik quruluşuna müəyyənədiçi təsir göstərir [6, s. 88].

Xalq şairi Anar “Üzeyir Hacıbəyov ensiklopediyası”nda “Dahi bəstəkarımız” adlı yazısında qeyd edir: “*Üzeyir Hacıbəyov dühasının böyüklüyü və mürrəkkəbliyi haqqında ən dəqiq sözləri bəstəkarın gənclik məsləkdaşı, Üzeyirin ölüm xəbərini mühacirətdə, vətəndən dəmir pərdələrlə ayrılmış uzaqlarda eşidən Məmməd Əmin Rəsulzadə demişdir: “Başda bir həvəskar olaraq işə başlayan Hacıbəyli, sonra kəndi-kəndini (özü-özünü – A.) yetişdirmiş, musiqi təhsilini tamamlamış, nəticədə sözüün Avropayı mənasıyla otoritesini (nüfuzunu – A.) hər kəsə tanıtmış bir kompozitor olmuşdur. Yazıq ki, bolşevik rejimi Azərbaycanın bu müstəsna zəkasını da kəndi diktatorluğu altına almış və onu bayaş mənfəətləri üçün sömürə bulduqca (istismar etdikcə – A.) sömürmüş və verdiyi bir takım rəsmi və siyasi vəfə və ünvanlarla onu “mənimsəmişdir”. Fəqət beyhuda, dəmir pərdənin arxasında kəndisinə sün’i marşlar yazdırılsa da, Moskvada omuzu (çiyni – A.) diktatorun əliylə oxşadılsa da, tabutu başında Azərbaycan mənəviyyəti ilə ilgiləri (əlaqələri – A.) olmayan komissarlar növbədə dursalar da Hacıbəyli Üzeyiri Azərbaycandan, Azərbaycan kulturundan və Azəri Türk tarixindən kimsə ayıramaz! O, milli Azərbaycan varlığının məsnədləri (dayaqları — A.) arasında qalacaq ayrılmaz bir dəyərdir” [2, s.16].* Xalq şairimizin məqaləsində bu fikirləri əks etdirməsi əlbəttə olduqca maraqlı bir faktdır. Çünki, Üzeyir bəy yaradıcılığına və onun böyük şəxsiyyətinə dərinləndən bələd olan və həmçinin, özünün də

yüksək statuslu bir şəxsiyyət olaraq səsləndirə biləcəyi fikirlərdir. Bu fikirləri Üzeyir sevrələr və onun yaradıcılığı ilə dərinlən maraqlanan şəxslər bilsələr də, etiraf etmək ki, hər bir kəs bu ardıcılıq, gerçəklik, dəqiqlik və məsuliyyətlə öz qələmi və dili ilə qeyd olunan sözləri söyləməkdə çətinlik çəkir. Biz isə qeyd edirik: zamanın çərçivəsinə sığmayan dahi şəxsiyyətimiz – Üzeyir bəy! Azərbaycan var olduqca onun doğum günü – sentyabrın 18-i “Üzeyir musiqi günü” kimi qeyd olunur, ona həsr olunmuş “Üzeyir musiqi festivalı” daim təşkil edilir, “Üzeyir Hacıbəyli mükafatı” daim öz həqiqi sahibinə çatır!

Azərbaycan professional musiqi mədəniyyətinin əvəzsiz və müqayisə olunmaz şəxsiyyəti – Üzeyir Əbdülhüseyn bəy oğlu Hacıbəyli haqqında çoxsaylı tədqiqat işləri, monoqrafiyalar, kitablar yazılıb və müxtəlif metodoloji yanaşmalarla araşdırılıb. Onun yaradıcılıq konsepsiyası həm Şərq-Qərb musiqi sistemlərinin sintezi kimi dəyərləndirilir – muğamın improvizasiya xüsusiyyətləri və Avropa operasının dramaturji prinsipləri ilə uyğunlaşdırılması, komediyalarındakı sosial-satirik məzmunun musiqi ifadə vasitələri ilə əks olunması, “Koroğlu” operasının simfonik inkişafı, xalq musiqi intonasiyalarının qəhrəmanlıq ruhu ilə birləşməsi, “Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları” elmi fundamental əsərində məqam sistemi, muğamların quruluşu və intonasiya xüsusiyyətlərinin elmi əsaslandırılması nəticəsində etnomusiqişünaslığımızın metodoloji bünövrəsinin qoyulması və s. köklü yeniliklər daim aktual və çoxşaxəli mövzu kimi tədqiq olunur. Üzeyir bəy yaradıcılığı müasir elmi və bədii düşüncə üçün daim araşdırılacaq mənbədir.

ƏDƏBİYYAT:

1. Bədəlbəyli, F.Ş. Dahi Üzeyir Hacıbəyli irsi dünya musiqi mədəniyyəti kontekstində. Beynəlxalq elmi-praktiki konfransın materialları. – B.: Mütərcim, – 2025, – 444 s.
2. “Ü.Hacıbəyli” / Ensiklopediya. – B.: Şərq Qərb, – 2007, – 267 s.
3. “Ü.Hacıbəyli” / Biblioqrafiya. – B.: M.F.Axundov ad. AMK, – 2009, – 371 s.
4. Abduləliyev, A.Ə. “Musiqişünasın portreti: görkəmli alim, tənqidçi və pedaqoq Elmira Abasova”. / “525-ci qəzet”, – 2015. 12 fevral. – S. 6.
5. Əfəndiyeva, İ.M. Axtarış yollarının bəhrəsi. – B.: Zərdabi LTD MMC, – 2014, – 524 s.
6. Əfəndiyeva, İ.M. Üzeyir Hacıbəyovun və Vəlif Adıgözəlovun yaradıcılığında milli harmoniyanın istifadə edilməsinə dair // “Musiqi dünyası” jurnalı, – 2004, № 3-4/21, – s. 87-92
7. Hüseynova, Ü.A. Üzeyir Hacıbəyli yaradıcılığı İzabella Abəzqauzun tədqiqatlarında. // “Konservatoriya” jurnalı 2023 №1 (58), – s.76-94
8. Məmmədova, R.A. Muğam-sonata qovşağı. – B.: Işıq, – 1989, – 128 s.
9. Məmmədli, N. / “Ekspress” qəzeti, – 2015. 14-16 fevral. – s. 20
10. Qafarova, Z.H. Üzeyir Hacıbəylinin “Koroğlu”su. – B.: Renessans-A, Nəşriyyat Evi, – 2017, – 160 s.
11. Səfərova, Z.Y. Akademik Üzeyir Hacıbəyli: yanan ürəyin aydınlığa çıxaran sənəti, – B.: Elm, – 2015, – 254 s.

12. Səfərova, Z.Y. Ölməzlik. – B.: Elm, – 2010, – 604 s.
13. Аббасов, А. Узеир Гаджибеков и его опера “Кероглы”. – Б.: Азерб. Муз., – 1956, –63 с.
14. Абезгауз, И.В. Опера “Кероглы” Узеира Гаджибекова. О художественных открытиях композитора. – М.: Советский композитор, – 1987, – 232 с.
15. Караев, К.А. // «Сов. музыка» № 11, – 1967, – с. 26.
16. Караев, К.А. Узеир Гаджибеков – основоположник азербайджанского оперного искусства. Известия АН АзССР, 1948, – № 12, – с.39-46
17. Elektron məlumat bazası. Görkəmli şəxslər Üzeyir Hacıbəyli haqqında. URL:<http://www.anl.az/el/emb/1uhacibeyli/haqqinda-fikirler.html>

Мехпара РЗАЕВА

БМА им. У. Гаджибейли,
доцент кафедры «Музыкальная теория»,
доктор философии по искусствоведению

Көнүль АХМЕДОВА-ЮСИФОВА

БМА им. У. Гаджибейли,
старший научный сотрудник научной-исследовательской лаборатории,
доктор философии по искусствоведению

**УЗЕИР ГАДЖИБЕЙЛИ В МУЗЫКОВЕДЕНИИ:
КАК УЧЁНЫЙ И МУДРЫЙ МЫСЛИТЕЛЬ**

***Аннотация:** Гениальный основатель Азербайджанской композиторской школы Узеир Гаджибейли, неизменно привлекает внимание исследователей. Это творческое наследие остается актуальным и в современную эпоху как научная ценность, не ограниченная временем, и вносит значительный вклад в развитие музыкологии, формируя концептуальную основу фундаментальных и прикладных исследований, проводимых в XXI веке.*

В статье освещаются труды видных исследователей, внёсших значительный вклад в развитие Азербайджанского музыковедения. Среди них – выдающийся учёный, педагог и общественный деятель Эльмира Абасова; одна из крупнейших исследовательниц XX века в области Азербайджанского музыковедения Изабелла Абезгауз; академик Земфира Сафарова, посвятившая свою жизнь бесценным трудам во имя музыкальной науки; музыковед, Заслуженный деятель искусств, профессор Земфира Гафарова; известный музыковед, профессор Имруз Эфендиева, отличающаяся неповторимым стилем научного письма, а также другие выдающиеся исследователи. Их исследования в статье отмечены и сопровождаются соответствующими ссылками.

***Ключевые слова:** Узеир Гаджибейли, наследие, исследование, музыковед-учёный, научная деятельность, публицист, общественный деятель*

RZAYEVA Mehpara

Associate Professor of the Department of “Music Theory”
of Baku Music Academy named after Uzeyir Hajibayli, Ph. D in Art Studies

Konul Ahmadova-Yusifova

Senior Researcher of Scientific Research Laboratory of BMA named after U.Hajibeyli,
Ph. D. in Art History

UZEYIR HAJIBEYLI IN MUSICOLOGY: AS A SCHOLAR AND A WISE THINKER

Abstract: *The genius ounder of the Azerbaijani school of composition, Uzeyir Hajibeyli, consistently attracts the attention of researchers. His rich and multifaceted creative work, which serves as an inexhaustible source of spiritual and cultural heritage, continues to provide in the 21st century a solid foundation for scholarly research conducted by both leading scientists and musicologists, as well as by young researchers.*

This article highlights the works of prominent researchers who have made significant contributions to the development of Azerbaijani musicology Among them are the outstanding scholar, educator, and public figure Elmira Abasova; one of the foremost 20th-century researchers in Azerbaijani musicology, Isabella Abezgauz; academician Zemfira Safarova, who devoted her life to invaluable work for the advancement of musical science; musicologist, Honored Art Worker, and professor Zemfira Gafarova; the well-known musicologist and professor Imruz Efendiyeva, distinguished by her unique style of scholarly writing; as well as other eminent researchers. Their studies are cited in the article with appropriate references.

Keywords: *Uzeyir Hajibeyli, heritage, research, musicologist, scientific activity, publicist, public figure*

Rəyçilər: sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, professor Könül Nəsirova;
sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Ruqiyyə Süleymanova